

probat. Concludendum est ergo, legitimum regem secundum formam in Deuteronomio traditam, sic debere regere et gubernare.

Ad hoc etiam exemplis monemur, quia omnibus agentibus contrarium male cessit. Primo quidem regibus Romanis, quia propter eorum superbiam et violentiam quam exercebant, ejecti sunt a regno, ut Tarquinius superbus cum filio, sicut historiae tradunt. Item Achab et Jezabel uxor ejus mala morte interierunt propter violentiam quam fecerunt Naboth de vinea sua, ut in 4 Regum scribitur. Traditur etiam ibi id quod canes lincerunt sanguinem suorum cadaverum in praedicta vinea, in argumentum maleficii in Naboth commissi. Sed non sic rex David, ut scribitur in 3 lib. Regum. Cum enim vellet altare condere ad Deum placandum pro numeratione populi fastuosa nimis offensum, arcam emit ab Hareuma Jebusaeo: ipsoque offerente gratis recusavit rex: et, ut scribitur in 1 Paralipomenon, pro praefata area dedit David sexcentos siclos auri justissimi ponderis. Per quod habemus, quod principes suis debent esse contenti stipendiis, nec subditos suos gravare possunt in bonis eorum et rebus nisi in duobus casibus; videlicet ratione delicti, et pro bono communi sui regiminis. Primo enim modo propter ingratitude[m] suam privat feudo fideles; alios autem titulo justitiae, propter quos sunt concessa dominia, ut dictum est supra. Et in Proverbiis dicitur, quod justitia firmatur thronus regis. Unde et lex divina transgressores divinorum praeceptorum mandat lapidari, et diversis cruciari poenis. Quod quidem consonum videtur, si attendamus ad quamcumque rem creatam, et praecipue ad corpus humanum: quia ut nobilior pars conservetur, abjicimus viliores; amputamus enim manum ut conservetur cor et cerebrum, in quibus principaliter hominis vita consistit: quod lex evangelica approbat. "Si," inquit (Matth. 18, 9), "oculus tuus scandalizat te," et sive "manus," sive "pes," quod pro gradu hominum accipit Augustinus, "erue eum, et projice abs te: quia melius est ad vitam ingredi debilem vel claudum, quam duos oculos et duas manus habentem mitti in gehennam." Item, quod pro bono reipublicae possit exigere, sicut pro defensione regni, vel pro quacumque alia causa pertinente rationabiliter ad bonum commune sui domini, ratio est in promptu: quia, supposito quod humana societas sit naturalis, ut probatum est supra, omnia necessaria ad communem conservationem dictae societatis erunt de jure naturae. Hoc autem est in proposito. Sic igitur, supposito legitimo dominio regali, potest rex exigere a subditis quod ad bonum ipsorum requiritur. Praeterea ars imitatur

¹ Forte suo privat feudo infideles.

naturam in quantum potest, ut Philosophus in 2 Phys. tradit. Sed natura non deficit in necessariis. Ergo nec ars. Sed inter omnes artes ars vivendi est melior et amplior, ut tactum est supra, et probat Tullius in Tusculanis quaestionibus, eo quod ceterae artes ordinantur ad ipsam. Sic et in necessitatibus regni, quod pertinet ad conservationem socialis humanae vitae, rex, qui est artifex architectus dictae societatis, non debet deficere, sed omnem defectum supplere cum ipsa societate. Et ideo concludendum est, quod isto casu possunt legitime exactio[n]es, et talliae, ac census sive tributa imponi, dummodo non transcendant necessitatis metas. Unde Augustinus de verbis Domini exponens illud Mathaei, "Reddite quae sunt Caesaris Caesari," "Igitur, inquit, quod Caesar praecipit, ferendum est; quod imperat, tolerandum: sed fit intolerabile, dum praedam exactores accumulunt." Et postea exponens verbum Joannis Baptistae, quod militibus dixit: "Neminem concitatis, neque calumniam faciatis, sed estote contenti stipendiis vestris:." "Hoc, inquit, sumi potest de militibus, praetoribus, cunctisque rectoribus." Quicumque enim sibi stipendia publice decreta consequitur, si amplius quaerit, tamquam calumniator et concussor sententia Joannis condemnatur. Ex hac ergo duplici parte principatus despoticus ad regale reducitur; sed praecipue ratione delicti, propter quod servitus est introducta, ut Augustinus dicit 18 de civ. Dei. Licet enim etiam in primo statu fuisset dominium; non tamen nisi officio consulendi et dirigendi, non libidine dominandi, vel intentione subjiciendi serviliter, ut dictum est supra.

Leges vero traditae de regali dominio Israelitico populo per Samuelem Prophetam, hac consideratione sunt datae, quia dictus populus propter suam ingratitude[m], et quia durae cervicis erat, merebatur tales audire. Interdum enim dum populus non cognoscit beneficium boni regiminis, expedit exercere tyrannides, quia etiam hae sunt instrumentum divinae justitiae; unde et quaedam insulae et provinciae, secundum quod historiae narrant, semper habent tyrannos propter malitiam populi, quia aliter nisi in virga ferrea regi non possunt. In talibus ergo regionibus sic dyscolis necessarius est regibus principatus despoticus, non quidem juxta naturam regalis domini, sed secundum merita et pertinacias subditorum. Et ista est ratio Augustini in praedicto jam libro, Philosophus etiam in 3 Politic. ubi distinguit genera regni, ostendit apud quasdam barbaras nationes regale dominium esse omnino despoticum, quia aliter regi non possent: quod quidem dominium praecipue viget in Graecia, et apud Persas, saltem quantum ad regnum populare.

Haec igitur de dominio in tantum sint dicta, et qualiter

principatus despoticus ad ipsum reducitur, et unde dividitur contra politicum: quod in capitulo de dominio politico adhuc clarius ostendetur.

CAPUT XII.

Hic sanctus Doctor declarat de dominio imperiali, unde istud nomen habuit originem, et de quibusdam aliis nominibus: ubi incidenter distinguuntur monarchiae et quantum duraverunt.

De imperiali vero post praedicta dominia congruum videtur esse dicendum, quia medium tenet iter politicum et regale, quamvis universalius; et ideo quantum ad haec praeponi deberet regali; sed alia causa est quare postponitur, quam nunc praetermittimus.

Circa hoc quidem tria pro nunc sunt attendenda. Unum de nomine, quia nomen istud a supremo dominio fastuose et elate trahit originem, quasi omnium dominus: unde et ille superbus Nicanor, cum rogaretur a Judaeis ut deferret diei sanctificationis, hoc est sabbato, cum arrogantia ab eisdem quaerens, si erat potens in caelo qui imperavit agi diem talem, responsoque accepto quod erat potens in caelo Dominus Deus: "Et ego", inquit cum fastu non modico, "sum potens super terram, qui impero arma sumi," (2 Machab. 15, 5). Propter quam causam ipse postea divinitus turpiter a Juda Machabaeo, ut scribitur in 2. Machab., captus in bello, amputatisque capite et manu dextera, quam contra templum exererat, mala morte vitam finivit. Quaedam autem alia nomina istius domini assumpta sunt a quibusdam excellentibus viris dicti principatus propter aliquam praerogativam in eis repertam, ut Caesar a Julio, ut historiae tradunt, sic dictus, quia, ut scribit Isidorus lib. Ethymologiarum 9 quia casu mortuae matris utero prolatus est, vel quia cum caesare natus: a quo Imperatores sequentes sic vocati sunt, quia comati essent; sed Augustus, ab augendo rempublicam, primus vocatus est Octavianus, ut idem Isidorus scribit.

Secundum autem quod hic attendimus, est de processu istius imperii: quia supra est tactum de quadruplici monarchia; sed nos quintam possumus addere, de qua infra dicemus. Prima fuit Assyriorum, cuius caput Ninus fuit tempore Abrahae, quae duravit 1240 annos, ut scribit Augustinus 4 de civit. Dei, usque ad Sardanapalum, qui propter merita muliebricia perdidit principatum; sed Arbaces transtulit ad Medos et Persas. Quo

tempore regnavit Proca dux Romanorum, ut idem Doctor in 18 dicit. Secunda vero monarchia, videlicet Medorum et Persarum, duravit usque ad tempora Alexandri, 233 annos, quando videlicet devincitur Darius a praedicto principe, ut scribit idem Doctor in eod. lib. 12. Sed monarchia Graecorum in Alexandro incepit, et in eodem finitur. De quo dicitur 1 Mach. quod regnavit Alexander annis "duodecim," et mortuus est. Sed quamvis Graeci non haberint universale dominium; viguit tamen regnum Macedonum usque ad mortem Alexandri, de quo et praedictus liber mentionem facit, annis 485, ut Augustinus scribit in eodem 12 lib. In quo praedictus princeps suum inchoavit dominium, patri suo in eodem regno succedens, ut historiae tradunt. Post hanc autem monarchiam Romanus principatus vigere incepit. Tempore enim Judae Machabaei, qui immediate quasi post mortem floruit Alexandri, cum Ptolomaeo Lagi concurrente, in lib. 1 Machabaeorum, multa de Romanis traduntur: In quibus ipsorum potentia ad omnes mundi plagas videbatur diffusa, sub consulibus tamen: quia superstitibus regibus cum finitimis sollicitabantur regionibus, et modicae adhuc erant virtutis. Duravitque consulatus, immo monarchia, usque ad tempora Julii Caesaris, qui primus usurpavit imperium; sed parum in ipso supervixit, a senatoribus quidem occisus propter abusum domini. Post hunc Octavianus filius sororis suae successit, qui vindicta exercita contra occisores Julii, interfectoque Antonio, qui monarchiam tenebat in oriente, solus ipsam obtinuit: et propter suam modestiam longo tempore in eo principatum habuit, ac in quadragesimo secundo anno sui regiminis completa septuagesima hebdomada secundum Daniel sui domini, cessante regno et sacerdotio in Judaea, nascitur Christus, qui fuit verus Rex et Sacerdos, et verus Monarcha: unde post resurrectionem suam apprensus discipulis suis dixit: "Data est mihi omnis potestas in caelo et in terra:", quod quidem ad humanitatem oportet referre secundum Augustinum et Hieronymum, quia de Divinitate nulli est dubium quin semper habuerit.

CAPUT XIII.

Hic sanctus Doctor declarat de monarchia Christi, quomodo in tribus excellit, et de Octaviano Augusto, quomodo gessit vices Christi.

Et haec quinta monarchia, quae successit Romanis, secundum veritatem omnibus praececlit ex triplici parte. Primo quidem ex annorum quantitate, quia plus duravit, et adhuc

durat, et durabit usque ad mundi renovationem, ut patet in visione Danielis, ut dictum est supra, et adhuc nunc magis declarabitur. Secundo apparet ejus excellentia ex domini universitate, quia "in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terrae verba eorum;" (Psal. 18, 5). Nullus enim angulus mundi est, nulla plaga, in qua nomen Christi non adoretur. Omnia enim subiecit sub pedibus ejus, ut introducit Apostolus in fine 1 Epistolae ad Cor. In princ. etiam Malachiae Prophetas (cap. 1, 2), ostenditur istud dominium. "Ab ortu," inquit, "solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, et in omni loco sacrificatur et offertur nomini meo oblatio munda: quia magnum est nomen meum in gentibus: dicit Dominus exercituum." In quo verbo satis apparet quod dominium Christi ordinatur ad salutem animae, et ad spiritualia bona, ut jam videbitur; licet a temporalibus non excludatur eo modo quo ad spiritualia ordinantur. Et inde est quod quamvis Christus adoraretur a Magis, glorificaretur ab Angelis in signum universalis sui domini, humili tamen loco jaenit, vilibus involutus pannis. Qua quidem via homines melius ad virtutem trahuntur quam armorum virtute. Et hoc quidem intendebat, licet saepius sua ateretur potentia ut verus Dominus. In humilitate ergo vixit, et demum in Augusto substituit ut describeretur universus orbis in ortu Domini, ut Lucas Evangelista testatur. Et in hac descriptione solvebatur census, sive tributum, ut historiae tradunt, in recognitionem debitae servitutis, non sine mysterio: quia ille natus erat qui verus erat mundi Dominus et Monarcha, cujus vices gerebat Augustus, licet non intelligens, sed nutu Dei, sicut Caiphas prophetavit. Unde hoc instinctu dictus Caesar mandavit tunc temporis, ut narrat historiae, ne quis de Romano populo Dominum ipsum vocaret. Quas quidem vices monarchiae post Christum veri Domini nativitatem gessit Augustus, quatuordecim annos toto orbe terrarum subacto: quia, ut acta principum Romanorum describunt, dictus Caesar Augustus quinquaginta sex annos et menses sex tenuit principatum. Tiberius etiam, qui eidem Augusto successit, ut narrat historiae, Christum tanquam verum Dominum inter deos transferri voluit; licet impeditus fuerit a superbo et fastuoso senatu impatiencie alicujus domini. Tertio autem apparet excellentia monarchiae Christi super alias quatuor praecedentes, ex dominantis dignitate, quia Deus et homo. Secundum quam considerationem humana natura in Christo participat infinitam virtutem, ex qua majoris fortitudinis est et virtutis supra humanam fortitudinem et virtutem. Quam quidem describit Isaias (cap. 9, 6) quantum ad virtutem temporalem Christi: unde ipsum Monarcham appellamus. "Parvulus," inquit, "natus est nobis, et

filius datus est nobis; et factus est principatus super humerum ejus, et vocabitur nomen ejus, Admirabilis, Consiliarius, Deus fortis, Pater futuri saeculi, Princeps pacis. Multiplicabitur ejus imperium, et pacis non erit finis." In quibus verbis omnia tanguntur quae requiruntur ad verum principem. Immo transcendit metas omnium dominorum, ut in sequenti cap. declarabitur, et aspicienti patet. Hic ergo principatus sive dominium omnes monarchias sive dominia transcendit, annihilat, et confringit, quia omnia regna subjunguntur eidem: quod per eundem prophetam (cap. 45, 23), praenuntiatum est: "Vivo ego, dicit Dominus, quia mihi curvabitur omne genu." Et Apostolus Paulus ad Philipp. (cap. 2, 10): "In nomine Jesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium, et infernorum." De hac monarchia concludit Daniel (cap. 2, 44) exposita Nabuchodonosor sui somni visione. "In diebus," inquit, "illis," hoc est post illas quatuor monarchias Assyriorum, Persarum et Medorum, Graecorum, et Romanorum, "suscitabit Dominus regnum caeli, quod in aeternum non dissipabitur, et regnum ejus alteri non tradetur, et comminuet universa regna haec, et ipsum stabit in aeternum." Cujus quidem ratio aeternitatis satis est in promptu: quia iste principatus aeterno conjungitur cum isto Dominus Deus et homo sit.

Et sic completus est circulus a puncto ad punctum: quia probatum est supra a Deo omne dominium originem trahere. In isto vero principatu percursis hominum motibus, terminatur principatus sicut in re immobili, ultra quam non est motus. Et sic oportet ex dictis concludere, quod istud dominium non potest deficere.

CAPUT XIV.

Movetur quaestio de monarchia Christi: quo tempore incepit, et quomodo latuit, et quare: et duplex assignatur causa suae occultationis, et primo ponitur una.

Sed tunc oritur quaestio de isto Domini principatu, quando incepit: quia constat multos postea imperasse, ipse vero abjectam vitam elegit. Unde in Matthaeo (8, 20), dicitur: "Vulpes foveas habent, et volucres caeli nidos; filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet." Item in Joan. scribitur, quod cum pavisset multitudinem abscondit se, quia volebant eum populi rapere, ac regem facere. Item in eodem (18, 36), ipse dicit: "Regnum meum non est de hoc mundo."

Ad hanc autem quaestionem est responsio, quia principatus Christi incepit statim in ipsa sui nativitate temporalis. Cujus

argumenta sunt in eodem die, Angelorum ministratio et da-
nuntiatio: unde in Luca (11, 10), scribitur, quod "Angelus
ad pastores ait: Annuntio vobis gaudium magnum, quia natus
est vobis salvator mundi." Item Magorum adoratio: unde in
Matth. (11, 1), dicitur: "Cum natus esset Jesus in diebus He-
rodis regis, ecce Magi veniunt ab oriente Hierosolymam, di-
centes: Ubi est qui natus est rex Judaeorum? Vidimus enim
stellam ejus in oriente, et venimus adorare eum." In quibus
actibus satis est notus principatus ejus, ac temporis exordium,
prophetatus quidem et praenuntiatus per Isaiam in verbis supra
praemissis. Et attendendum quod in sua infantia¹ plus appar-
uit virtutis et potentiae praetendentis excellentiam sui domi-
ni, quam in adulta aetate; ad insinuandum suam infirmitatem
esse voluntariam, non necessariam, quae assumpta est ab ipso;
et non publice usus nisi in casibus, propter duplicem causam,
quae ad praesens sufficiant. Una est ad docendum in princi-
pibus humilitatem, per quam quis redditur in regimine gra-
tiosus. Quia humilitas meretur gratiam, juxta illud (Prov. 29,
23): "Humilem spiritum suscipit gloria;" et iterum (Eccli. 3,
19): "In mansuetudine opera tua perice, et super hominum
gloriam diligeris;" et in Canonica beati Jacobi (4, 6): "Deus
superbis resistit, humilibus autem dat gratiam." Sed tanto
amplius in principe est necessaria, quanto per eminentiam sui
status, dentibus invidiae superiorem non patientis laceratur.
Quod considerans David rex, fastuosae regis filiae, videlicet
Michol, insultanti et dicenti, quod coram ancillis suis se dis-
coopertisset ad Dei laudem, et reverentiam divinae arcae, quae
tunc pro numine habebatur, responsum dedit, ut patet in 2
Regum (6, 22). "Iudam," inquit, "ante Dominum, qui elegit
me potius quam patrem tuum, et quam omnem domum ejus,
et praecepit mihi ut essem dux super populum Domini in
Israel. Et Iudam et vilior fiam plusquam factus sum, et ero
humilis in oculis meis." Quam regulam Christus servare voluit
in se ipso secundum voluntatem Dei Patris, per Prophetam
Zachariam praenuntiatam, quam Evangelista Matth. (21, 5),
in Christo adimpletam esse pronuntiat. "Ecce," inquit, "rex
tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam et pullum fili-
um subjugalis." Quod si principes mundi de humilitate com-
mendantur et paupertate, per quae gratiosi facti sunt subditis,
et ipsorum prosperatum est dominium; quare non magis com-
mendabimus perfectam humilitatem Christi? Scribit enim Va-
lerius Maximus lib. 2 de Codro Atheniensi rege, et Augustinus
de civit. Dei, quod cum Peloponenses pugnarent contra Athe-
nienses, ex consultatione Apollinis certioratus est, quod illa

¹ *Id.* in sua infantia.

exercitus praevaleat ejus dux morti dicaretur. Unde rex
Codrus pro salute suae gentis, in effigie pauperis se hostibus
interficiendum obtulit, ipsoque mortuo in fugam versi sunt
hostes. Propter quod Athenienses ipsum inter deos asserebant
fuisse translatum. Tradit etiam idem Augustinus in praefato
lib. et Valerius Maximus de quibusdam consulibus Romanis,
et Lucio Valerio, quod in tanta mortuus est indigentia, ut co-
gerentur amici collectam facere nummorum pro ejus sepultura.
Fabritius etiam consul de hoc ipso summe commendatur. Unde
scribit idem Valerius Maximus, et Vegetius de re Militari lib. 4
ut dictum est supra, quod cum esset parvum unicuique pauperi, et
legati Epirotarum magnum auri pondus eidem offerrent, eo re-
cusante, "Narrate," inquit, "Epirotis me mallo haec haben-
tibus imperare, quam ipsa possidere." Quid plus insistimus?
Omnes magni principes et monarchae cum humilitate subjug-
averunt mundum, sed cum fastu elationis perdidit dominium,
ut superius est tactum. Propter quod in Ecclesiastico (3, 20),
scribitur: "Quanto magnus es, humilia te in omnibus; et cor-
am Deo invenies gratiam." Amplius autem si virtus humi-
litalis et benevolentiae in quocunque principe commendatur;
multo magis laudari debet in principe nostro Christo, tanquam
in supremo gradu virtutis constituto.

Concluditur ergo, quod Christi humilitas et paupertas fuit
consona rationi, quamvis legitimus esset Dominus propter causam
jam dictam.

CAPUT XV.

*Secunda causa assignatur quare Dominus assumpsit vitam
abjectam et occultam, licet esset verus Dominus mundi;
et exponuntur verba Isaiae Prophetiae de Christo.*

Est et alia ratio quare Dominus noster statum humilem
assumpsit, quamvis Dominus mundi: ad insinuandam videlicet
differentiam inter suum et aliorum principum dominium. Quan-
vis enim temporaliter esset Dominus orbis, directe tamen ad
spiritualem vitam suam ordinavit principatum, juxta illud Jo-
annis (10, 10): "Ego veni ut vitam habeant, et abundantius
habeant." Hinc etiam verificatur suum verbum superius al-
legatum: "Regnum meum non est de hoc mundo." Propter
hoc igitur humiliter vixit, ut suos fideles exemplo sui traheret
ad operandum secundum virtutem, ejus via aptior est humi-
litas ac mundi contemptus, ut Stoici et Cynici posterunt, ut
de ipsis Augustinus et Valerius Maximus referunt. Ipse etiam

Seneca idem ostendit, qui perfectus Stoicus fuit, in libello de Dei providentia, et de brevitae vitae ad Paulinum: per quam quis efficitur dignus ad regnum aeternum: ad quod consequendum, sui domini fuit principis intentio. Unde ipse Dominus in Luca (20, 28) discipulis suisque sequacibus dixit: "Vos estis qui permanistis mecum in tentationibus meis: et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus, regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo." Voluit igitur Dominus sequaces suos humiliter vivere exemplo sui, ex causa jam dicta, juxta illud Matth. (11, 29): "Discite a me, quia mitis sum et humilis corde:", ac suum temporale dominium ad hoc ordinare. Unde vita spiritualis fidelium, regnum caelorum vocatur, quia differt in vivendo a regno mundano, et quia ad verum regnum ordinatur aeternum, non ad temporale dominium tantum. Ad tollendam igitur suspicionem de cordibus hominum, quod quasi principatum assumpsit, ut in mundo dominaretur, et hoc esset finis ejus, ut aliorum dominorum; vitam abjectam elegit; et tamen verus erat Dominus et Monarcha, quia factus est principatus super humerum ejus, ut dictum est supra per Prophetam: quod optime fuit in praemissis verbis Isaiae praenuntiatum: quia primo praeponebat humilis et abjectus: "Parvulus," inquit, natus est nobis: postea subjungitur cum ista parvitate virtus et excellentia sui domini propter conjunctum: "Et filius," inquit, "datus est nobis." Quia enim humanitas in Christo conjuncta erat Divinitati Filii tamquam instrumentum ejus, omnipotentis erat virtutis: et ideo Propheta ibidem circumloquitur ineffabile ejus dominium multis clausulis singularis potentiae, quae omnes distincte habent intelligi, ut Hieronymus exponit ibidem, ut per ordinem clausularum est manifestum. Primo siquidem quantum ad domini securitatem et soliditatem: "Cujus," inquit, principatus super humerum ejus. Ea enim quae portantur in humeris, firmiora sunt: sic enim onera solidius vehuntur. Secundo quantum ad domini novitatem: unde scribitur: "Et vocabitur nomen ejus Admirabilis:", admiratione enim dignum est quia humilis et pauper, et tamen Dominus mundi. Tertio quantum ad sapientiae claritatem, quod est praecipue principibus necessarium, quia "vae terrae cujus rex puer est," ut dicitur in Eccl. (10, 16); quod accidit quando princeps per se nihil potest, sed innixus aliorum agit consilio, sive agitur, ut melius dicatur: unde subjungitur, "Consiliarium." Quarto quantum ad domini dignitatem, quia "Deus." Cum enim in ipso sit unum suppositum et una persona, in qua sunt unitae divina et humana natura; et principatus Christi in virtute agit divini suppositi; et ideo sequitur, "fortis." Recipit enim influentiam Christi principatus ex divina virtute, quae in

ipso personaliter erat: quia potentia usus est Christus circa passionem, cum Judaei vellent eum occidere, et ipsum quaerent: quo dicente, "Ego sum," statim ceciderunt in terram, ut in Joanne scribitur. Quae quidem fines sui successoris excedit, quia constat quod vicarius Christi non est Deus: et in hoc transcendit sua potestas potentiam sui successoris, ex quo Christus multa potuit circa ordinationem suorum fidelium et regimen, quae beatus Petrus non potuit, nec sui successores, ut superius est ostensum. Et ex eadem parte, videlicet quod iste parvulus erat, subditur sexta conditio singularis sui principatus, quae est regendi benignitas: quia "pater futuri saeculi:", quod ad plenitudinem gratiae referre possumus, quae quidem qui pleni sunt, omne jugum legis leviter portant. Qua ratione Apostolus dicit ad Galat. 5, 18: "Si spiritu ducimini, non estis sub lege." Unde talibus ad regendum virga ferrea non est necessaria: et hoc singularis est in principatu Christi. Septimum et ultimum sumitur ex eadem causa, quod est regendi tranquillitas, cum subditur, "princeps pacis," etsi non corporis, tamen pectoris. Et hanc quidem suis fidelibus Christus rex noster et princeps, et vivendo offert, et moriendo reliquit. "In mundo," inquit (Joan. 16, 33): "pressuram habebitis, in me autem pacem:", et hoc etiam est singulare in suo principatu. In humilitate ergo et paupertate suum fundavit dominium, et in adversitatibus et laboribus et aerumnis; quomodo aucta fuit respublica Romanorum, non videlicet fastu, vel pompis superbiae, ut Sallustius refert ex sententia Catonis, et Valerius Maximus hoc idem probat.

CAPUT XVI.

Hic sanctus Doctor declarat, quod isto modo aucta fuit respublica per exempla antiquorum Romanorum; et postea subdit de Constantino.

Et hinc est quod rex noster Christus princeps saeculi permisit dominari, et eo vivente, et eo moriente, ad tempus; quosque videlicet suum regnum esset perfectum, et ordinatum in suis fidelibus, operationibus virtuosis, et eorum sanguine laureatum. Si enim Regulus, qui et Marcus appellatur, pro zelo suae patriae a Carthaginensibus est occisus; si Marcus Curtius in abruptum terrae hiatum se projecit ad liberationem patriae; si Brutus et Torquatus filios occiderunt pro justitia et disciplina militari conservandis, ut historia tradunt; quorum zelo respublica ex parva facta est magna; item si Seleucus apud Locros dominans, ut Valerius Maximus refert lib. 6, filium uno

orbavit oculo, alteroque se ipsum pro adulterio commisso, ut iustitia servaretur contra praedictum delictum per filium perpetratum, sique admirabili aequitatis temperamento se inter misericordem patrem et justum legislatorem partitus est: quare non magis Christiani reddi debent laudabiles, si se exponunt passionibus et tormentis pro zelo fidei et amore Dei, ac virtutibus variis conantur florere, ut regnum consequantur aeternum, ac Christi principatus accrescat in eorum meritis? Haec autem Augustinus de civit. Dei, quasi per totum subtiliter valde ac diffuse pertractat; propter quod et dictum librum fecit. Quod et factum fuit intermedio tempore a passione Domini usque ad tempora beati Silvestri et Constantini: quo quidem saeculi spatio infinita populi multitudo per mortem Christo Domino suo dedicata est et conjuncta, ac suum ducem et principem est secuta. Primo quidem primi duces Apostoli, et alii Christi discipuli, omnes Christi vicarii, et Petri successores; quod fuit tempus trecentorum quinquaginta annorum, in quorum sanguine et corporibus, ac ipsorum vitae meritis fundata est Ecclesia tamquam lapidibus vivis et pretiosis, ac ineffabili fundamento, contra quod nec venti nec pluviae, nec quaecumque procellae diversarum passionum vel quarumcumque perturbationum saeviant, ipsum possunt obruere. Opportuno igitur tempore, ut manifestaretur mundo regnum Christi compositum, virtus Principis nostri Jesu Christi principem mundi sollicitavit. Constantinum videlicet, percussit eum lepra, ac ipsum curans supra humanam virtutem. Qua probata, in dominio cessit vicario Christi, Beato videlicet Sylvestro, cui de jure debebatur ex causis et rationibus superius assignatis: in qua quidem cessione spirituali Christi regno adjunctum est temporale, spirituale manente in suo vigore: quia illud per se quaeri debet a Christi fidelibus, istud vero secundario tamquam administrans primo: aliter autem contra intentionem fit Christi. Tunc adimpletum est quod post illam clausulam scribitur in Isaia 9, 7: "Multiplicabitur ejus imperium, et pacis non erit finis." Aperiunt enim Ecclesiae ab eo tempore, et coepit Christus praedicari publice, quod ante non poterat sine periculo mortis. Et eodem anno quo Constantinus curatus est a lepra, et conversus est ad fidem, baptizati sunt circa partes Romanas plusquam centum millia hominum ex virtutibus ostensis per dictum Christi vicarium. Sed attendendum quod dicit Propheta: "Et pacis non erit finis." Constat enim post mortem Constantini filium ejus haeres Ariana fuisse infectum, et Ecclesiam perturbasse. Unde sub eo passi sunt exilium solennes Ecclesiae Doctores, Hilarius Pictaviensis et Athanasius Alexandrinus Doctores, ac Eusebius Vercellensis, et multi alii Ecclesiarum Episcopi, nec non et caput Ecclesiae summus Pon-

tifex Liberius in veritate fidei vacillavit ex multa persecutione Constantii, ut historiae tradunt. Post ipsum fuit Julianus apostata, frater Galli, et consobrinus Constantii. Hic secundam intulit persecutionem fidelibus, sub quo passi sunt Joannes et Paulus germani. Unde ergo verificatur verbum Domini per Prophetam jam dictum? Oportet autem praedicta ad pacem pectoris reducere, non corporis. Unde ipse Dominus quando pacem offert discipulis in Joanne (14, 27), de tali pace loquitur: "Pacem meam do vobis: non quomodo mundus dat, ego do vobis." Manifestum est enim illa verba discipulis imminente passione dicta. Tunc autem constat ipsos persecutionem passos: unde dictum est eis in eodem temporis momento: "Si me persecuti sunt, et vos persequentur." Hanc ergo pacem electi Christi fideles perdere non possunt, nisi velint. Quod si licuit Stoicis dicere, bona hominis, quae virtutes appellant, in homine semper manere, nec auferri posse virtuosus invitus, ut refert Aulus Gellius in lib. Noctium Atticarum de Dibon Stoico, et Augustinus de civit. Dei lib. 5, quare non magis dicemus de mentibus fidelium, quod pacis eorum non erit finis, cum inhacereant fini, qui sine fine vivit?

CAPUT XVII.

Qualiter imperatores Constantinopolitani sequentes a Constantino, fuerunt obedientes et reverentes Ecclesiae Romanae: et hoc ostendit per quatuor Concilia, quibus dicti principes se subjecerunt.

His autem peractis, Juliano in bello Persarum interfecto, reddita est pax Ecclesiae per Jovinianum fratrem ejus virum catholicum, licet parum regnaverit. Istud autem notabile ab inde usque ad tempora Caroli Magni, de imperatoribus reperitur: omnes quasi obedientes et reverentes fuisse Romanae Ecclesiae, tamquam ipsa principatum teneret, sive respectu spiritualis domini, sicut sancta Synodus Nicaena definit, sive temporalis. Unde Gelasius Papa Anastasio imperatori scripsit, Imperatorem ex judicio Papae dependere, ut historiae tradunt, et non e contrario. Valentianus etiam, qui immediate Jovianiano successit, sic fertur dixisse, ut ecclesiastica historia refert, cum Archiepiscopi Mediolanensis instaret electio. "Talem," inquit, "nobis in pontificali instituta sede, cui nos, qui gubernamus imperium, sincere nostra capita submittamus, et ejus monita, dum tamquam homines deliquerimus, necessario veluti curantis medicamina suscipiamus."

Et quia ista materia est fructuosa ad ostendam reverentiam principum circa Vicarium Christi, de imperatoribus usque ad tempora Caroli est hic agendum. Uterius autem a Carolo usque ad Ottonem primum, inter quae tempora facta est diversitas in tribus. Primo quantum ad modum eligendi; secundo quantum ad modum succedendi; tertio quantum ad modum providendi. Et ut appareat, tradendum est hic aliquid de processu imperatorum a tempore Constantini, qui subjecti fuerint Ecclesiae, praeter jam dictos tyrannos. Sicut enim narrant historiae, postquam Constantinus cessit imperium vicario Christi, transtulit se cum satrapis et principibus suis in provinciam Thraciae, ubi Asia major incipit, et terminatur Europa; ibique unam civitatem assumpsit, quae vocabatur Byzantium. Quam quidem, ut historiae tradunt, quasi adaequavit urbi, et suo nomine appellavit. In hac ergo fuit imperialis sedes ad Carolum, in cuius persona Adrianus Papa, congregato Concilio in urbe, imperium a Graecis transtulit ad Germanos. In quo apparet imperatores Constantinopoli a Vicario Christi, summo videlicet Pontifice, dependere, ut Gelasius Papa Anastasio scribit Imperatori: unde ipsorum imperium ad exequendum regimen fidelium secundum mandatum summi Pontificis ordinatur, ut merito dici possint ipsorum executores esse, et cooperatores Dei ad gubernandum populum christianum. Quod quidem ostenditur primo de quatuor imperatoribus qui in isto medio tempore regnaverunt, necnon et praesentes fuerunt quatuor Conciliis solemnioribus et universalioribus, et approbantes ipsorum statuta, et eisdem se similiter subiectas. Primum fuit Nicaenum trecentorum decem et octo Episcoporum tempore Constantini, ubi condemnatus est Arius presbyter Alexandrinus, ut historiae tradunt, qui Filium Dei asserbat minorem Patre: ubi de dicto principe fertur, quod eidem Concilio omnes sumptus fecit, quasi in hoc recognoscens suum dominum Vicarium Christi: cuius vices totum gerebat Concilium, quia beatus Sylvester absens fuerat ab eodem ex speciali causa. Secundum autem Concilium fuit Constantinopoli, sub Cyriaco Papa celebratum (quidam tamen dicunt sub Damaso) praesente Theodosio seniore, ut historiae tradunt, centum quingenta Episcoporum: in quo multae fuerunt haereses condemnatae, sed praecipue Macedonii Episcopi Constantinopoli, qui Spiritum Sanctum negabat esse Deum, Patri consubstantialem et Filio. Hic autem Theodosius tantae reverentiae fuit¹ ad Ecclesiam, quod, ut scribit Gelasius Anastasio Imperatori, beato Ambrosio prohibente eidem ingressum Ecclesiae, non fuit ausus intrare; quin potius excommunicavit eum, quia consensus in ne-

¹ *At.* tanta reverentia fugit.

cem multitudinis Thessalonicae, eo quod suum iudicem occidissent, ut narrat historia tripartita. Quod totum princeps catholicus patienter tulit, et tandem durissime reprehensus ab ipso, publicam prius egit poenitentiam, quam publicum haberet Ecclesiae ingressum. Tertium autem Concilium celebratum fuit sub Theodosio juniore Arcadio filio apud Ephesum, ducentorum Episcoporum, tempore Caesarii primi, licet praesens non fuerit, sed eius vices gessit Cyrillus Alexandrinus Episcopus confidentia Theodosii, qui tantae fuit honestatis et maturi consilii et reverentiae ad divinum cultum, quod etiam in tenella aetate permissus est imperare, ut historiae tradunt. Synodus autem praedicta contra Nestorium Constantinopoli Episcopum congregata fuit qui duas personas ponebat in Christo, et duo supposita, per quae tollebat vera unio utriusque naturae. Quartum autem Concilium fuit celebratum in Chalcedonia sexcentorum triginta Episcoporum sub Leone I, praesente principe Marciano,¹ de quo pro reverentia Romanae Ecclesiae sic dixisse fertur in actione septima praefatae Synodi: "Nos, inquit, ad fidem confirmandam, non ad potentiam ostendam, exemplo religiosissimi viri Constantini, huic concilio interesse volumus, ut inventa veritate, non ultra multitudo pravis doctrinis attracta discordat." Per quod habeo, quod tota intentio principum antiquitas erat ad favendum fidei et Ecclesiae Romanae reverentiae et honori. In hoc autem Concilio damnatus est Eutyches cum Dioscoro Episcopo Alexandrino: qui, sicut Nestorius ponebat naturas et personas distinctas, sic isti asserabant confusas et admixtas.

CAPUT XVIII.

De duobus Conciliis sequentibus post alia quatuor, celebratis tempore Justiniani et Constantini junioris: et quae fuit ratio, quare imperium transtatum fuit a Graecis ad Germanos.

Multa etiam et alia fuerunt Concilia, licet ista fuerint principaliora, a tempore Constantini usque ad Carolum, in quibus principes se subjectos Ecclesiae ac fideles ostendunt; sed praecipue Justinianus post cursum quintae² Synodi centum viginti Episcoporum praesidente Julio Papa. Hoc enim manifestum est ex suis legibus, quas in favorem condidit ecclesiastici status. Item ex epistola quam, celebrato Concilio in Constanti-

¹ *At.* Martino.

² *At.* quartae.

nepoli, per totum orbem terrarum direxit, in qua institutis Ecclesiae se subiecit, mandans populis eidem in omnibus obedire, replicans etiam super quatuor Conciliorum memoratorum statuta, et eadem confirmans suas¹ sanctiones sive leges subiectis ecclesiasticis institutis; sed praecipue in usuris et matrimonio, in quibus tota vita civilis versatur. Quae quidem Synodus celebrata fuit contra Theodorum et ejus sectatores Constantinopoli, qui aliud dicebant esse Verbum Dei, et aliud Christum, negantes etiam beatam Mariam. Sexta autem Synodus celebrata fuit in urbe regia praefata, Constantino Juniore procurante, centum quinquaginta Episcoporum, rogatu Agathonis contra Macarium Antiochenum Episcopum et eius socios, qui unam operationem et unam voluntatem in Christo asserunt juxta perfidiam Eutychetis. In qua quidem Synodo dictus Constantinus, qui fuit post Justinianum principem ad 150 annos, fidei multum fovit, destruens monothelitas haereticos, quorum pater et avus fuerunt fautores, restauravit Ecclesias per ipsos destructas.

Haec pro tanto sint dicta ad ostendendum quod Constantinopolis imperatores fuerunt Romanae Ecclesiae protectores ac propugnatores usque ad tempora Caroli Magni. Tunc igitur gravata Ecclesia a Longobardis, et Constantinopolis imperio auxilium non ferente, quia forte non poterat, ejus potentia diminuta, advocavit Romanus Pontifex ad sui defensionem contra praedictos Barbaros regem Francorum. Primo quidem Pipinum Stephanus Papa et successor Zachariae contra Aistulphum regem Longobardorum: deinde Adrianus et Leo Carolum Magnum contra Desiderium Aistulphi filium: quo extirpato et devicto cum sua gente, propter tantum beneficium Adrianus, Concilio celebrato Romae centum quinquaginta quinque Episcoporum et venerabilium Abbatum, imperium in personam magnifici principis Caroli a Graecis transtulit in Germanos: in quo facto satis ostenditur qualiter potestas imperii ex judicio Papae dependet. Quamdiu enim Constantinopolis principes Romanam Ecclesiam defenderunt, ut fecit Justinianus per Belisarium contra Gothos, et Mauritius contra Longobardos, Ecclesiae dictos principes fovit. Postquam vero defecerunt, ut tempore Michaelis contemporanei Caroli, de alio principe ad sui protectionem providit.

¹ *Al. sanctas.*

CAPUT XIX.

Qualiter diversificatus est modus imperii a Carolo Magno usque ad Ottonem tertium, et unde plenitudo potestatis summo Pontifici convenit.

Et tunc diversificatus est modus imperii: quia usque ad tempora Caroli in Constantinopoli in eligendo servabatur modus antiquus: aliquando enim assumebantur de eodem genere, aliquando aliunde; et aliquando per principem fiebat electio, aliquando per exercitum. Sed instituto Carolo, cessavit electio, et per successionem assumebantur de eodem genere, ut semper primogenitus esset imperator: et hoc duravit usque ad septimam generationem: qua etiam deficiente, tempore Ludovici a Carolo separati, cum Ecclesia vexaretur ab iniquis Romanis, advocatus est Otto primus dux Saxonum in Ecclesiae subsidium, libertaque Ecclesia a vexatione Longobardorum, et impiorum Romanorum, ac Berengarii tyranni, in imperatorem coronatur a Leone septimo genere Alamano, qui et imperium tenuit usque ad tertiam generationem: quorum quilibet vocatus est Otto. Et ex tunc, ut historiae tradunt, per Gregorium quintum genere similiter Theotonicum provisa est electio, ut videlicet per septem principes Alamaniae fiat, quae usque ad ista tempora perseverat; quod est spatium ducentorum septuaginta annorum, vel circa: et tantum durabit, quantum Romana Ecclesia, quae supremum gradum in principatu tenet, Christi fidelibus expediens judicaverit. In quo casu, ut ex verbis Domini supra inductis est manifestum, videlicet pro bono statu universalis Ecclesiae, videtur Vicarius Christi habere plenitudinem potestatis, cui competit dicta provisio ex triplici jure. Primo quidem divino: quia sic videtur voluisse Christus ex verbis superius introductis, et infra etiam ostendit. Secundo vero ex jure naturali: quia supposito ipsum primum locum tenere in principatu, oportet eum dici caput, a quo est omnis motus et sensus in corpore mystico: per quod habemus quod omnis influentia regiminis ab ipso dependet. Amplius autem in communitate oportet attendere ad conservationem ipsius; quia hoc natura requirit humana, quae sine societate vivere non potest. Conservari autem nequit nisi per dirigentem primum in quolibet gradu hominum: et hoc est in actibus hominum primus hierarcha, qui est Christus: unde est primum dirigens et consulens et movens, cujus vices summus Pontifex gerit. Rursus autem dictum est supra in primo libro quod princeps est in regno, sicut Deus in mundo et anima in corpore. Constat

autem quod omnis operatio naturae ex Deo dependet sicut gubernante, movente et conservante: quia "in ipso movetur et sumus," ut dicitur in Actibus Apostolorum (17, 28,) et Propheta Isa. 26, 12: "Omnia opera nostra operatus es in nobis, Domine." Similiter et de anima dici potest: quia omnis actio naturae in corpore in triplici genere causae dependet ex anima. Hoc autem videmus in Deo, quod gubernando et dirigendo mundum permittit corruptionem particularis entis pro conservatione totius; sic et natura facit pro conservatione humani corporis ex virtute animae. Simile contingit in principe totius regni, quia pro conservatione regiminis super subditos ampliatur ejus potestas imponendo talias, destruendo civitates et castra pro conservatione totius regni. Multo igitur magis hoc conveniet summo et supremo principi, idest Papae, ad bonum totius Christianitatis. Propter quod et prima Synodus Nicaena praesente Constantino eidem primatum attribuit in primis canonibus quos instituit. Jura etiam sequentia dictum Concilium in his singulariter dictum principatum attollunt, dicentia, quod sic debet reputari ejus sententia tanquam ab ore Dei prolata: et hoc idem Carolus Magnus confitetur ibidem. Item non licet appellare ab ejus sententia. Item ipse est qui superiorem non habet. Item ipse est qui vices Dei gerit in terris.

Et haec est tertia via, sive ratio per quam ostenditur et concluditur, summum Pontificem in dicto casu plenitudinem potestatis habere. In duobus igitur casibus ampliatur ejus potestas, ut patet supra: vel ratione delicti, vel ad bonum totius fidei: quod eleganter nobis ostendit Propheta Jeremias (cap. 1, 10), cui in persona Vicarii Christi dicitur: "Ecce," inquit, "constitui te super gentes et regna, ut avelas et destruas et disperdas ac dissipes;" quod ad rationem delicti referimus: ubi in quatuor illis vocabulis diversa genera poenarum accipimus, quae infligi possunt unicuique fidei; sive subdito, cum dicit "et super gentes;" sive domino, cum dicit: "et super regna." Secundum autem est, unde accipimus ampliatam summi Pontificis potestatem, cum postea dicitur: "Et aedifices et plantes;" quod ad providentiam vicarii Christi pertinet pro bono universalis Ecclesiae.

CAPUT XX.

Comparatio regalis domini inter imperiale et politicum; qualiter convenit cum utrisque.

His habitis, videnda est comparatio imperialis domini ad regale et politicum: quia, ut ex dictis apparet, convenit cum utroque: et cum politico quidem quantum ad tria.

Primo enim considerata electione. Sicut enim consules Romani et dictatores, qui politice regebant populum, assumebantur per viam electionis, sive a senatoribus; ita et imperatoribus contingebat, quod assumebantur sive a Romano exercitu, ut Vespasianus in Palaestina, ut historiae tradunt, et similiter Phocas ex militari seditione in oriente assumptus et contra Mauritium imperatorem, quem postea interfecit. Aliquando autem eligebantur imperatores a senatoribus, ut Trajanus et Diocletianus; quamvis unus de Hispania esset, alter vero de Dalmatia. Et similiter Aelius Pertinax a senatoribus est assumptus. Item non semper de genere nobili, sed de obscuro, ut in praenominatis liquet Caesaribus, Vespasiano et Diocletiano, sicut historiae tradunt. Sic de consulibus et dictatoribus Romanis contingit, sicut supra patuit de Lucio Valerio et Fabricio. Et Augustinus refert in 5 de civitate Dei de Quinto Cincinnato, qualiter cum solum quatuor haberet jugera ad colendum, factus est dictator major.

Item alia est comparatio sive similitudo, quod ipsorum dominium non transibat in posteros; unde statim ipso mortuo dominium expirabat. Quantum autem ad ista duo exemplum habemus etiam modernis temporibus, quod electi sunt Imperatores, videlicet Rodolphus simplex comes de Angsburg; quo mortuo, assumptus est in Imperatorem comes Adalphus, de Anaxone; quo occiso ab Alberto Rodulphi filio, eodem modo assumptus est. Hoc ergo generale est, nisi forte vel ipsorum probitate contingeret ipsos assumi, vel ex gratia patris ipsorum, ut de Arcadio et Honorio filiis antiquioris Theodosii contigit, et similiter de Theodosio juniore Honorii filio. Nam quia bene rexerunt rempublicam et imperialem aulam, meruerunt in suo genere aliquo tempore perseverare dominium. Similiter accidit de Romanis consulibus: quod licet singulis annis eligerent consules, saltem quantum ad magistratum, ut patet in 1 Machab., saepius tamen contingebat quod propter probitatem personae, vel generis transibat in posteros, ut de Fabio Maximo contigit, de quo scribit Maximus Valerius, quod cum a se quinquies et a patre, avo et proavo, majoribusque suis saepe consulatum gestum conspiceret, animadversione quam constanter potuit cum populo id egit, ut aliquando vacationem Fabiae genti darent, ne maximum imperium in una tantum continuaretur familia.

Accidit quoque quandoque per quamdam violentiam usurpari imperium, non ex merito virtutum, sicut fertur de Cajo Caligula sceleratissimo, qui fuit nepos Tyberii, sub quo Christus passus est. Et similis de Nerone verificatur sententia. Hoc idem accidit de consulibus urbis, quod ex eorum impietate, ut historiae narrat, usurpaverunt dominium, sicut Sylla et Ma-

rius, commotore urbis et orbis. Ex quibus omnibus patet convenientia imperialis domini cum politico.

Sed et cum regali ex triplici parte convenientia ostenditur.

Primo quidem ex modo regendi: quia jurisdictionem habet ut reges, et eisdem quodam jure naturae sunt ut regibus tributa et vectigalia instituta, quae et transgredi non possunt sine peccato, nisi sicut in jure regali superius definitum: quod consules nequeunt, nec etiam quicumque alii civitatum rectores in Italia, qui politico regunt regimine, ut jam dicitur. Tributa enim et vectigalia ad aerarium publicum deducuntur: et de hoc Sallustius refert, qualiter reprehendit Cato in sua concione Romanos consules sui temporis. Cum enim commendasset eos, quod, "eis fuit domi industria, foris justum imperium, animus in consulendo liber neque libidini neque delicto obnoxius;" subjungit: "Pro his nos habemus luxuriam atque avaritiam; publice egestatem, privatim opulentiam."

Secunda convenientia imperatorum cum regibus est corona, quia coronantur ut reges. Duplicem enim habent coronam et recipiunt electi in Imperatorem. Unam quidem prope Mediolanum, in villa quae dicitur Modoetia, ubi sepulti sunt reges Longobardorum: quae quidem corona ferrea dicitur esse signum quod primus imperator Germanus Carolus Magnus colla regnum Longobardorum suaeque gentis perdomuit. Secundam coronam, quae aurea est, a Summo percipit Pontifice; et cum pedo sibi porrigitur, in signum suae subjectionis et fidelitatis ad Romanam Ecclesiam. Hujus autem fastigii dignitatem nec consules nec dictatores habebant in urbe: quia, ut scribitur in 1 Machabaeorum, inter praesides Romanos nemo portabat diadema nec induebatur purpura, quorum utrumque faciunt imperatores et reges.

Tertia vero convenientia quam imperatores habent cum regibus et differunt a consulibus sive rectoribus politicis, est institutio legum et arbitraria potestas quam habent super subditos in dietis casibus: propter quod et eorum dominium majestas appellatur, imperialis videlicet et regalis: quod consulibus et rectoribus politicis non convenit, quia agere ipsis non licet nisi secundum formam legum eis traditam, vel ex arbitrio populi, ultra quam judicare non possunt.

Patet igitur de qualitatibus imperialis regiminis secundum diversitatem temporum, et comparisonem ipsius ad regimen politicum et regale.

CAPUT XXI.

De dominio principum qui subsunt imperatoribus et regibus, et de diversis nominibus eorum quid importent.

Deteterminatis his quae ad regimen regale et imperiale pertinent, nunc de dominiis eisdem annexis est dicendum, ut sunt principes, comites, duces, marchiones, barones, castellani, et quibusdam aliis nominibus ad dignitatem pertinentibus, secundum diversas consuetudines regionum. Sunt etiam alia nomina dignitatum sub regibus, de quibus Scriptura sacra mentionem facit, ut satrapa: unde in Daniele (cap. 3, 94,) scribitur: "Congregati sunt satrapae regis Babyloniae, magistratus et iudices;" et ibidem etiam fit mentio de optimatibus regis. In 1 etiam Machab. quatuor ponuntur nomina dignitatum: ubi dicitur, quod contra Nicanorem Judas constituit populo duces, tribunos, et centuriones, et pentacontarchos, et deuriones. Gesta etiam Romanorum quibusdam singularibus nominibus suos rectores appellant, post exactos reges; videlicet consules, dictatores, magistratus, tribunos, senatores, patricios, et praefectos. Item Scipiones, censores et censorinos. De quibus omnibus sub duplici titulo est agendum. Primo quidem de nominibus propriis imperatorum et regum et annexis statui, unde traxerunt originem, et quale fuit ipsorum regimen: postea vero de propriis pertinentibus ad politicum principatum.

Propria autem nomina dignitatum diservientium imperatoribus et regibus, sunt quidem principes, domini videlicet provinciarum, quasi primum locum tenentes sub regali vel imperiali dominio. Unde et dominantur baronibus et comitibus interdum, ut in Theutonia et regno Siciliae patet. Quamvis etiam Scriptura istud nomen saepius extendat ad omne genus domini et praecipue nobilis: ad cuius similitudinem quidam Angelorum ordo vocatur principatus, quia dominantur toti provinciae. Unde et in Daniele (10, 13), scribitur: "Princeps Persarum restitit viginti uno diebus." Item etiam Joseph, qui secundus erat a rege in Aegypto, se principem vocat, ut Genes. scribitur. Secundum nomen est Comitum, quod quidem nomen fuit assumptum primo a populo Romano post exactos reges. Eligebant enim singulis annis, ut tradit Isidorus 2 Etymologiarum, duos consules, quorum unus rem militarem, alter vero rem administrabat civilem: et isti duo consules primo vocati sunt comites, a commeando simul per veram concordiam. Unde acta fuit respublica, ut Sallustius tradit de bello Jugurthino. Processu vero temporum istud nomen abo-

litum est a Romano regimine, et translatum est ad statum aliquem dignitatis, sub regibus et imperatoribus deputatum. Unde dicuntur comites a comitando; quia ipsorum officium est praecipue reges et imperatores sequi in rebus bellicis, vel quacumque re militari, et in aliis quibuscumque gerendis pro totius regni utilitate. Duces autem a ducatu populi dicti sunt, sed praecipue in castris. Est enim ipsorum officium, exercitum dirigere, et ipsum in pugna praerere. Unde cum filii Israel impugnarentur a Chananaeis, quaesiverunt a se invicem, ut scribitur in lib. iudicum (cap. 1, 1): "Quis ascendet ante nos contra Chananaeum, et quis erit dux belli?" Et hoc nomen tali rectori proprio convenit propter difficultatem regendi, quando quis est in pugna. Unde ab excellentia regiminis congruissime dux vocatur. Qua ratione Josue, sive Jesus Nave, quia pugnavit bella Domini, sic vocatus est, sicut testificatur de ipso ille egregius princeps Mathias in 1 Machabaeorum (2, 55): "Jesus dum implet verbum, factus est dux in Israel." Sic etiam dixerunt zelatores legis Judaicae Jonathae, mortuo Juda Machabaeo (ibid. 9, 30): "Eligimus te in principem et ducem ad bellandum bellum nostrum." Aliud autem nomen dignitatis deserviens imperatoribus et regibus est Marchio, qui comitatu aequipellet; sed hoc nomen sortitur a severitate justitiae. Dicitur enim marchio, a marcha, quod est singulare divitum pondus, per quod significatur recta et rigida justitia. Hoc autem satis congrue apparet in dictis principibus: quia, ut communiter reperitur, in regionibus nobis notis, omnes tales principes qui isto nomine nuncupantur sunt in provinciis asperis (propter quod et confinia regionum, quae sunt loca montuosa et rigida, apud aliquos appellantur marchiae) vel in provinciis lascivis, quorum utrumque genus rigore justitiae conservatur. Est et aliud nomen quod Baro dicitur, a labore dictum: sive quia in laboribus fortes, ut Isidorus tradit in commemorato lib.: "Bara," enim graece, latine "gravis," sive "fortis," vocatur. Hoc autem proprium est principum ut in continuis sint gymnasiis, sicut in partibus Galliae et Germaniae est solitum, sive in venationibus vel aucupis, sive in torneamentis, ut mos fuit ipsorum antiquitus, ut Ammonius historicarum scriptor egregius scribit. Cujus ratio ponitur a Vegetio de re militari; quia oportet ipsos esse primos ad bellandum pro subditis, et assuetudine efficiuntur audaces. Unde ipse subdit ibidem, quod nullus attentare dubitat, quod se bene didicisse confidit. Et quia ad omnes principes laboris exercitium pertinet; ideo istud nomen omnibus est commune, sive ad principes, sive ad comites, et sic de aliis sub regali dominio existentibus.

CAPUT XXII.

De quibusdam nominibus dignitatum singularibus in quibusdam regionibus: et quale sit omnium istorum regimen.

Sunt autem et alia nomina consequentia regale vel imperiale dominium in quibusdam regionibus sive provinciis, quae aliqui important, ut nomen satrapae et optimatis apud Persas et Philistaeos. Quorum primum significat promptitudinem serviendi: unde satrapae dicuntur quasi satis parati, quod est officium principis propter fidelitatem, quam jurat suo superiori: vel satis rapientes, quod videtur importare ipsum nomen, cum sit fastuosum, ut ex ipsa sacra Scriptura est manifestum. Optimatum autem nomen significare videtur supremum gradum sub principe, ab optimo dictum. Magistratus a praecientia consilii et doctrinae dicti sunt in regimine; quomodo et majores curiae regis Franciae sic vocantur, quasi majores statum. "Storon," graece, latine "statio," dicitur. Judices vero quasi jus dantes populo, qui proprie assessores dicuntur, qui etiam praetores quasi prae aliis locum tenentes in curia. Sed praeses nomen est sacrae Scripturae sic dictus, ut tradit Isidorus, quia alicujus loci tutelam praesidentialiter tenet. Sunt et alia duo nomina ad dignitatem pertinentia in curia regis, de quibus fit mentio inter officiales curiae Salomonis in 3 Regum, ut a commentariis et scriba qui in officiis distinguebantur: quia unus praerant legionibus scribendis per principem institutis, quod idem videtur quod magistratus; alius autem praepositus erat responsivis regum, quem et nos cancellarium appellamus. Praeter haec autem sunt et alia duo nomina usitata quidem in partibus Galliae, forte ex proprio idiomate alienius gentis, in quibus nos ab ipsis talem possumus etymologiam sortiri, ut est mariscallus et senescallus, qui proprie rectores expositi sunt ad universalia negotia regionis, quod utrumque nomen importat, ut mariscallus, idest dominus laborum ("Maris," enim syriace, "domina," vel "dominus," latine; callus autem laborem importat); senescallus autem a "senes," propter maturitatem regiminis, et "callus calli," in tali enim officio non debent exponi nisi homines magnae experientiae et laboris assidui. Apud Hispanos autem omnes sub rege principes, divites homines appellantur, et praecipue in Castella: ejus est ratio, quia rex providet in pecuniis singulis baronibus secundum merita sua; vel secundum complacentiam hos deprimit, hos exaltat. Ut in pluribus enim munitiones et jurisdictiones non habent nisi ex

voluntate regis, et inde vocantur divites homines; quia cui in majori summa providetur per regem, ille major est princeps, quia pluribus potest militibus providere; quem modum adhuc observant Romanae militiae, eo quod sub stipendiis vivunt. Sunt ibi et alii qui vocantur infantes, et alii infantiones: quorum primi sunt de genere regio, qui filii vel nepotes, sic dicti ab innocentia populi; quia nullum debent laedere, sed conservare, ac in iustitia fovere, et regi sicut infantes in omnibus obedire, quod hodie male observatur ibidem. Secundi vero sic sunt dicti, quia primos debent sequi sicut majores. Sunt enim nobiles, qui plus virtutis habent, quam miles simplex, et aliquorum castrorum et villarum domini, qui et alicubi castellani dicuntur. Dicti autem sunt infantiones, quia minus possunt inter alios principes laedere propter impotentiam suam, sicut pueri ab infantia recedentes. Si enim laedant subditos suos, rebellant, majoribus principibus adhaerentes, et sic perduunt dominium. Item nec potentiam habent majorum principum, sicut nec puer respectu viri.

Haec igitur de principibus subjectis et subalternatis regibus dicta sufficiant, et quid significant vel quid importent. De ceteris vero dignitatibus supra praemisissis, quia ut in pluribus pertinent ad politiam, licet aliqua sint communia, infra in sequenti opere declarabitur. Nunc enim videndum est quale est dictorum principum regimen: circa quod est respondendum secundum sententiam sacrae Scripturae. Dicitur enim in Eccli. 10, 2: "Secundum iudicem populi, sic et ejus ministri sunt, et qualis est rector civitatis, tales habitantes in ea." Tales enim principes modum habent communiter regendi, regaliter vel imperialiter; nisi forte in aliquibus locis propter consuetudinem usurpatam vel ex tyrannide, vel propter malitiam gentis, quia aliter domari non possunt, ut dictum est supra, nisi tyrannico regimine, ut accidit in insula Sardiniae et Corsicae, item in quibusdam insulis Graeciae, item in Cypro, in quibus dominantur nobiles principatu despotico vel tyrannico: unde et de insula Siciliae tradunt historiae, quod semper fuit nutrix tyrannorum. In partibus etiam Italiae comites et alii principes, nisi forte per violentiam tyrannizent, oportet subditos suos regere more politico et civili. Inveniuntur etiam apud eos quaedam nomina dignitatum ex jure imperii dependentium, et supra simplicem militiam transcendentium, ut sunt valvasalli et cathani, qui et proceres appellantur, jurisdictionem super subditos habentes; quamvis hodie per civitatum potentiam sit diminuta vel subtracta totaliter. Valvasalli autem vocantur a valvis, quia deputati erant ad custodiendum portas palatii regalis sive imperialis, quos nos ostiarios appellamus. Cathani ab universalitate operum in curia principum et strenuitate

super alios simplices milites, sunt dicti, qui et proceres quasi ante alios procedentes dicuntur. "Catha," enim universale graeco nomine significamus. Multa etiam sunt alia nomina secundum diversas regiones et linguas ad beneplacitum principum instituta. Sed hoc ad praesens sufficiat, reliqua reservando ad regimen politiae, de quo specialis debet esse tractatus propter diffusionem materiae: ubi de nominibus dignitatum agetur, prout patietur natura regiminis secundum diversos provinciarum mores, ut philosophi et historici tradunt scriptores.